

9. MASET DEL ROIG



Fig. 1: Aspecte de la façana principal, abans de ser enderrocada en abril del 2024. [Fotografia], 2021, Arxiu del CEL.

COORDENADES: *latitud 39.5749, longitud -0.53028*

Se situa a l'Eliana, en la partida de Cap de l'Horta, al sud-est del Secà de Blanes, al final del carrer Madrid

DESAPAREGUDA

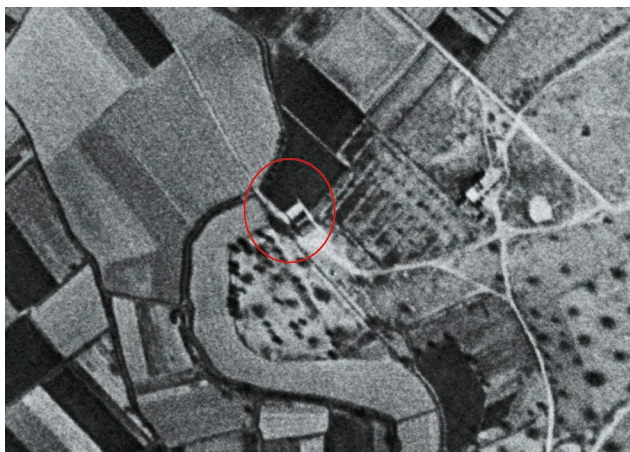


Fig. 2: Vista aèria de 1956.

Nota: Adaptat d'Ortofoto de 1956-1957 de la Comunitat Valenciana [Fotografia aèria], 2016i, CC BY 4.0 © Institut Cartogràfic Valencià, Generalitat.

Al seu origen, la construcció del maset era la de la típica casa rural de planta baixa, cambra i corral amb les seues quadres per a animals, pou ample i obert en l'interior de la casa, amb façana emblanquinada coberta a dues aigües i de teula corba.

Hi ha referències de la seua situació en el plànol de 24 de gener de 1907 (Instituto Geográfico y Estadístico, 1907a), ressenyat com a «maset del Roig» i en el d'1 d'octubre de 1938 (Instituto Geográfico y Catastral, 1938c), citat com a «casa Salvador», que era el nom de pila del propietari, el senyor **Salvador Comes Zaragoza**, nascut a la Poble de Vallbona en 1870 i mort el 18 de juliol de 1934, fill de Luis Comes i Carmela Zaragoza, ambdós procedents de la *Masia de Santa Bàrbara*.

El propietari, el senyor Salvador, era casat amb la senyora **Petra Palacio Inglés**, nascuda a Llíria en 1867 i morta en 1945. Salvador va patir un accident mentre es construïa un pou en la *Masia de Sant Antoni* que li va desfigurar el rostre.

De l'accident donà informació la premsa valenciana del dia 19 d'octubre de 1905:

En un pozo que se está construyendo en la masía del Boticario, del término de La Puebla de Vallbona, hubo ayer un desprendimiento de tierra, sepultando á los obreros José Garrido Barrachina, de 23 años, Francisco Catalá, de 33; Agustín Pérez Bellido, de 15 y Salvador Comes Zaragoza, de 32, encargado de obra (La Correspondencia de Valencia, p.2).



Fig. 3: Sr Salvador Comes Zaragoza [Fotografia], s.d., Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.



Fig. 4: Casa al carrer de Nostra Senyora del Carme, número 22, residència de Salvador Comes Zaragoza i Petra Palacio Inglés, amb detalls de la decoració de la fatxada [Calendari], 2006, Arxiu Municipal de l'Eliana. Fons fotogràfic.

El matrimoni tenia un fill i una filla, Salvador i Francisca Comes Palacios i tots passaren a viure al carrer de la Mare de Déu del Carme, a l'actual número 22, de l'Eliana. L'habitatge és la típica casa valenciana amb planta baixa, pis amb balconada i terrassa superior amb balustrada, amb decoracions d'escaiola i forja.

La filla, nascuda el 17 de juny de 1891, va muntar un estanc que es va mantindre fins al final de la Guerra Civil. Es va casar amb el senyor Lucas Ballester Aguilar, nascut el 6 de desembre de 1891 i mort el 17 de desembre de 1939.



Fig. 5: Aspecte que presentava el carrer de Nostra Senyora del Carme, amb la casa de la família Comes-Palacio. En el mateix carrer, dos números més enllà, estava la casa de la Sra. Francisca Comes Palacio [Fotografia], 1973, Arxiu Municipal de l'Eliana. Fons fotogràfic.

El matrimoni tingué tres fills: Francisca, nascuda el 12 de gener de 1921 i casada amb Ricardo Llopis Ballester, nascut el 19 de novembre de 1917; Carmen, nascuda l'1 de juliol de 1927, casada amb Salvador Secundino Blat Tarazona, nascut el 16 d'abril de 1926; i Lucas, nascut el 20 de desembre de 1923, casat amb Matilde Catalá Prats, nascuda el 18 de maig de 1927.



Fig. 6: Francisca Comes Palacio amb els nets [Fotografia], s.d., Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.



Fig. 7: Paquita Ballester Comes i Ricardo Llopis Ballester, atenent la barra del bar Palacio [Fotografia], s.d., Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.



Fig. 8: Lucas Ballester Comes acompanyat de Ramón Peris, al balcó de la casa familiar [Fotografia], s.d., Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.

Pel que fa al fill del matrimoni Comes-Palacios, Salvador Comes Palacios, aquest va patir també un accident quan comptava 16 anys, que va posar la masia en la premsa de l'època, pel fet que se li va disparar l'escopeta que manipulava:

Un joven de 16 años, llamado Salvador Comes Palacios, intentó ayer disparar una escopeta de su padre desde una ventana de la casa de campo, denominada de Blanes, con tan mala fortuna que le reventó el arma, destrozándole la cabeza. (Las Provincias, 1914, p.4).

La notícia diu «*casa de campo denominada de Blanes*» perquè el maset era l'única edificació existent en la partida del Secà de Blanes i com a tal és citada en la notícia.

Amb el temps, aquest jove, **Salvador Comes Palacio**, de sobrenom *el tio Roig*, fou l'hereter de la propietat i la masia: unes cinquanta fanecades de terra de regadiu i unes deu fanecades d'oliveres. Estava casat amb la senyora **Sagrario Rivas Martínez**, nascuda en Alcu blas en 1911 i morta l'1 de gener de 1984.



Fig. 9 i 10: *El matrimoni format per la Sra. Sagrario Rivas Martínez, i el Sr. Salvador Comes Palacio, el tio Roig* [Fotografia], 1944 i 1988, Arxiu del CEL, Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester i la Sra. Sagrario Marco.

Tingueren cinc fills que posteriorment heretaren les seues propietats: María Sagrario, nascuda el 19 de setembre de 1926; Francisca i Carmen, nascudes en 1933; Salvador, el 28 de març de 1938 i María Pilar Comes Rivas, el 20 de febrer de 1942.

–Sagrario va contraure matrimoni amb el senyor Bernabé Marco Arnau, qui per molts anys fou l'encarregat de projectar les pel·lícules del cinema *Palacio* de l'Eliana.

–Francisca es va casar amb el senyor Vicente Murillo de las Heras, cronista oficial

de l'Eliana en temps de l'alcalde Enrique Daries Coll.

–Carmen es va casar amb el senyor Vicente Coll Pelechá, nascut el 10 de novembre de 1930 i fill de qui fou l'últim alcalde durant la *Primera Independència*, el senyor Vicente Coll Badia.

–Salvador, amb la senyora Mercedes Badia Brisa, nascuda el 29 de juny de 1939.

–Per últim, María Pilar, casada amb el senyor Fernando Sáez Fornés.



Fig. 11: *El tio Roig amb un puro a la mà* [Fotografia], s.d., Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Sagrario Marco.



Fig. 12: Sr. *Enrique Daries Coll*, primer alcalde de l'anomenada 2a. Independència durant el període 1958-1979 [Fotografia], 2013, Llibre de les Festes Majors de l'Eliana.

Fig. 13: Srs. *Bernabé Marco Arnau i Vicente Murillo de las Heras*, posant com a clavaris del Carme [Fotografia], 2013, Llibre de les Festes Majors de l'Eliana.

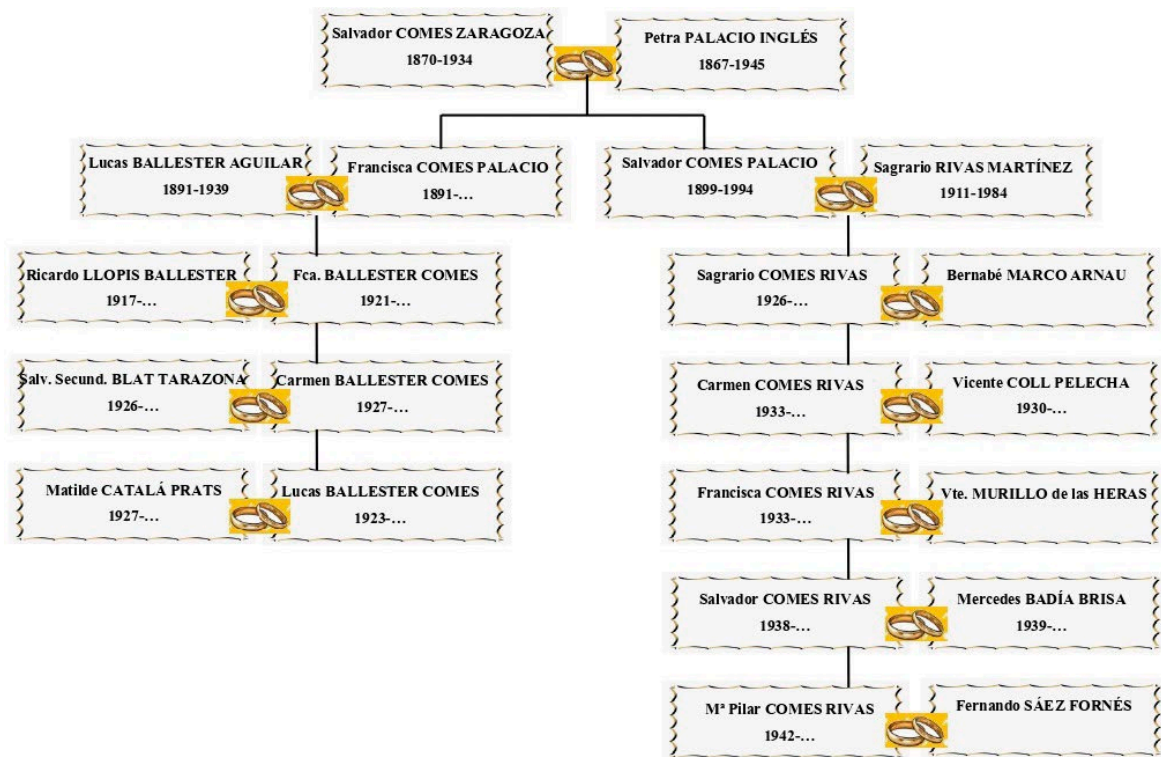


Fig. 14: *Arbre genealògic de la família Comes-Palacio* [Diagrama], de V. Rubio i V. Córcoles, 2021, Arxiu del CEL.

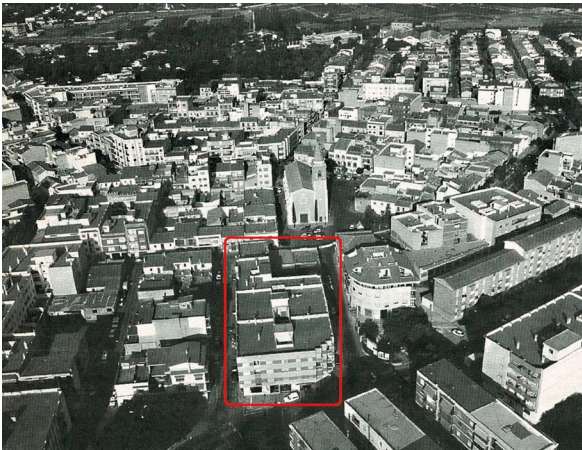


Fig. 15: Localització dels terrenys on la família Comès Palacio van muntar la vaqueria i el cinema Palacio d'hivern i d'estiu, zona delimitada pels carrers Crist del Consol, Mare de Déu del Rosari, Avinguda de Camp de Túria i carrer Abadía [Vista aèria], s.d., Arxiu Municipal de l'Eliana. Fons fotogràfic.

Part de la família Comès-Palacio va adquirir un terreny delimitat pels actuals carrers Crist del Consol, Mare de Déu del Rosari, Avinguda Camp de Túria i carrer Abadía, on construïren tres vivendes, en les quals visqueren les dues filles de Paquita, la senyora Francisca i la senyora Carmen Ballester Comes, així com el senyor Salvador Comes Rivas, en els números 1, 3 i 5 de l'actual carrer Crist del Consol (aquesta última vivenda recentment enderrocada). En el número 5, i seguint el carrer de la Mare de Déu del Rosari, se situava la vaqueria, junt amb el bar Palacio i el cine Palacio, d'hivern i d'estiu.



Fig. 16: Carrer Crist del Consol, números 1 (casa de Francisca Ballester Comes), 3 (casa de Carmen Ballester Comes), i 5 (casa de Salvador Comes Rivas i vaqueria, recentment enderrocada). [Fotografia], 2021, Arxiu del CEL.



Fig. 17: Edifici construït al lloc on se situava el cine Palacio, cantonera al carrer Mare de Déu del Rosari i Avinguda Camp de Túria [Fotografia], 2021, Arxiu del CEL.

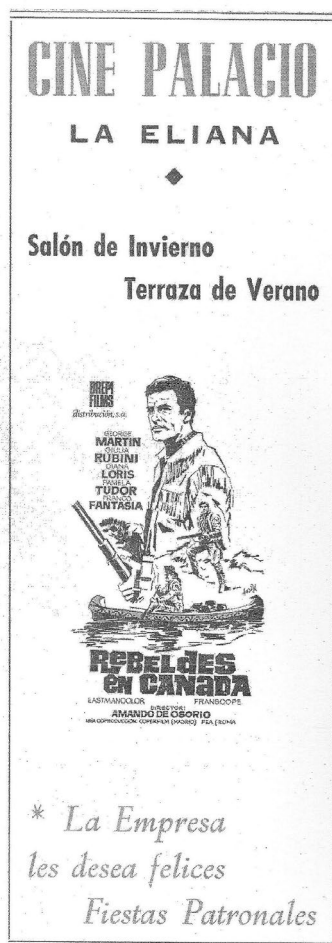


Fig. 18 i 19: Entrades del cine Palacio. El de dalt, de 1963 [Fotografia], 2013, Llibre de Festes Majors de l'Eliana.

Sobre aquest cine Palacio, tenim el relat que Janto Gil va escriure en 2003 en el que els descendents dels marquesos de Casa Ramos compraren el terreny limitat pels carrers Abadía, Verge del Rosari i Crist del Consol:

La família Comes Palacio varen comprar el terreny descrit i varen muntar una vaqueria...

Salvador Comes Palacio, conegut com el «tio Roig»... va tindre la idea de convertir la vaqueria en una gran sala de cine, amb el resonant nom de Cinema Palacio. I just al costat, l'espaiós bar Palacio. Era un negoci familiar i per la família estava regentat. ... El bar comunicava directament amb l'entrada del cine.

El cinema... era de sala rectangular i gran, amb butaques de fusta i un escenari de prou fondària, abans de la pantalla que podia servir per a representacions teatrals o musicals.

Bernabé Marco Arnau, casat amb la filla del tio Roig, Sagrario Comes Ribas, era l'encarregat del Cinema Palau. Ell triava les pel·lícules, manejava la màquina de cine, venia les entrades i tractava de mantindre l'ordre en les distintes sessions.

De totes maneres, la veritat és que el cine de Bernabé, com se'l coneixia popularment, era el que ens va introduir en el meravellós art del cel·luloide. (Gil, 2013)



Fig. 20 i 21: *Imatges del cine Palacio. A l'esquerra, el cine d'hivern junt amb el bar del cine i el campanar al fons. A la dreta, el cine d'estiu, amb la tanca de l'antic palau de l'Eliana amb les carxofes sobre els pilars, al llarg del carrer Mare de Déu del Rosari, fent cantonada a l'actual avinguda de Camp de Túria. Les projeccions d'estiu es feien sobre la paret alta [Fotografia], 1960, Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Sagrario Marco.*

ELS MASOVERS

En traslladar-se a viure al carrer de la Mare de Déu del Carme, el *tio Roig* i la seua germana, Paquita Comes Palacios, deixaren la masia en arrendament a masovers que s'encarregaren de les terres. Al nou domicili també muntaren una vaqueria, a més de la que ja hem nomenat del carrer Mare de Déu del Rosari.

Durant diferents moments en què la masia estava activa, hi van fer de masovers els matrimonis formats pel senyor José María Espinosa Coll i la senyora Natividad Vergara Campos i el format pel senyor Francisco Pedrós Florencio i la senyora Lorenza Lafuente Pérez. A finals de la dècada de 1950, visqueren en ella els senyors José Ten Gadea i Antonia Montesinos Muñoz, amb els seus fills: José, Maruja, Francisco Miguel i Antonia Ten Montesinos.



Fig. 22: *Sra. Antonia Montesinos Muñoz amb els seus fills, Paco i María [Fotografia], s.d., Arxiu del CEL. Cedit per la família del Sr. Juan Peris Gimeno.*



Fig. 23: Part posterior de la masia [Fotografia], 2021, Arxiu del CEL.



Fig. 24: El deteriorament en la façana principal ha estat evient els últims anys [Fotografia], 2021, Arxiu del CEL.



Fig. 25: Vista aèria, en un entorn poc urbanitzat
Nota: Adaptat d' Ortofoto de 2022i de la Comunitat Valenciana, CC BY 4.0 © Institut Cartogràfic Valencià, Generalitat.



Fig. 26: Aspecte de la masia poc abans de desaparèixer completament. [Fotografia], 2024, Arxiu del CEL.

La masia continuà sent propietat de la família Comes-Rivas fins a l'aprovació del pla parcial segons el qual s'acordava mantindre el maset enmig d'una rodona per a la seua restauració. Però en abril del 2024, a causa de les obres annexes, fou enderrocat, quedant invalidat l'acord entre l'ajuntament i l'empresa adjudicatària.

REFERÈNCIES

- Gil, J. (2013). Cinema Palacio o el cine de Bernabé: El nostre cinema Paraíso. En J. Gil i V. Rubio (ed.), *Festes Majors. l'Eliana 2013*. Carena Editors S.L.
- Instituto Geográfico y Catastral. (1938c). *Trabajos topográficos términos municipales de Puebla de Vallbona y La Eliana y Zona 0 de Paterna*. [Plànol: Casa Salvador]. 1.25000. (I.G. Catastral, Ed.). Instituto Geográfico Nacional. <https://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp#>
- Instituto Geográfico y Estadístico (1907a). *Trabajos topográficos términos municipales de Puebla de Vallbona Zona 2ª y La Eliana y Zona 0 de Paterna*. [Plànol: Maset del Roig]. 1.25000. (I.G. Estadístico, Ed.). Instituto Geográfico Nacional. <https://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp#>
- La Correspondencia de Valencia. (19 d'octubre de 1905). Sucesos: Cuatro desgracias. *La Correspondencia de Valencia: diario de noticias: eco imparcial de la opinión y de la prensa*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España): CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000720256
- Las Provincias. (30 de desembre de 1914). De la Región: Puebla de Vallbona. *Las Provincias: diario de Valencia*. p. 4. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. España): CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000796251

LLISTA DE FIGURES

- Fig. 1: *Aspecte de la façana principal, abans de ser enderrocada en abril del 2024*. [Fotografia]. (2021). Arxiu del CEL
- Fig. 2: Institut Cartogràfic Valencià (2016i). Maset del Roig [39.5749, -0.53028] [l'Eliana] [Fotografia aèria]. 1:1000. *Ortofoto de 1956-1957 de la Comunitat Valenciana pancromàtica i 50 cm de resolució*. Centro Cartogràfico y Fotográfico. Instituto Geográfico Nacional. Recuperat de <https://visor.gva.es/visor/>
- Fig. 3: *Salvador Comes Zaragoza* [Fotografia]. (s.d.). Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.
- Fig. 4: *Casa al carrer de Nostra Senyora del Carme, número 22, residència de Salvador Comes Zaragoza i Petra Palacio Inglés, amb detalls de la decoració de la façana* [Calendari] (2006). Arxiu Municipal de l'Eliana. Fons fotogràfic.
- Fig. 5: *Aspecte que presentava el carrer de Nostra Senyora del Carme amb la casa de la família Comes-Palacio. En el mateix carrer, dos números més enllà, estava la casa de la Sra. Francisca Comes Palacio* [Fotografia]. (1973). Arxiu Municipal de l'Eliana. Fons fotogràfic.
- Fig. 6: *Francisca Comes Palacio amb els nets* [Fotografia]. (s.d.). Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.
- Fig. 7: *Paquita Ballester Comes i Ricardo Llopis Ballester, atenent la barra del bar Palacio* [Fotografia]. (s.d.). Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.
- Fig. 8: *Lucas Ballester Comes acompanyat de Ramón Peris, al balcó de la casa familiar* [Fotografia]. (s.d.). Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.
- Fig. 9: *Sra. Sagrario Rivas Martínez* [Fotografia]. (1944). Arxiu del CEL, Cedit per la família de la Sra. Paca Ballester.
- Fig. 10: *Sr. Salvador Comes Palacio, «el tio Roig»* [Fotografia]. (1988). Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Sagrario Marco.
- Fig. 11: *El tio Roig amb un puro a la mà* [Fotografia]. (s.d.). Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Sagrario Marco.
- Fig. 12: *Sr. Enrique Daries Coll, primer alcalde de l'anomenada 2a. Independència durant el període 1958-1979* [Fotografia]. (2013). Llibre de les Festes Majors de l'Eliana.

- Fig. 13: Srs. *Bernabé Marco Arnau i Vicente Murillo de las Heras, posant com a clavaris del Carme* [Fotografia]. 2013, Llibre de les Festes Majors de l'Eliana.
- Fig. 14: Rubio, V i Córcoles, V. (2021). *Arbre genealògic de la família Comes-Palacio* [Diagrama]. Arxiu del CEL.
- Fig. 15: *Localització dels terrenys on la família Comes Palacio van muntar la vaqueria i el cinema Palacio d'hivern i d'estiu, zona delimitada pels carrers Crist del Consol, Mare de Déu del Rosari, Avinguda de Camp de Túria i carrer Abadia* [Vista aèria]. (s.d.). Arxiu Municipal de l'Eliana. Fons fotogràfic.
- Fig. 16: *Carrer Crist del Consol, números 1 (casa de Francisca Ballester Comes), 3 (casa de Carmen Ballester Comes), i 5 (casa de Salvador Comes Rivas i vaqueria). Recentment enderrocades* [Fotografia]. (2021). Arxiu del CEL.
- Fig. 17: *Edifici construït al lloc on se situava el cine Palacio, cantonera al carrer Mare de Déu del Rosari i Avinguda Camp de Túria* [Fotografia]. (2021). Arxiu del CEL.
- Fig. 18 i 19: *Entrades del cine Palacio. El de dalt, de 1963* [Fotografia]. (2013). Llibre de Festes Majors de l'Eliana.
- Fig. 20 i 21: *Imatges del cine Palacio. A l'esquerra, el cine d'hivern junt amb el bar del cine i el campanar al fons. A la dreta, el cine d'estiu, amb la tanca de l'antic palau de l'Eliana amb les carxofes sobre els pilars, al llarg del carrer Mare de Déu del Rosari, fent cantonada a l'actual avinguda de Camp de Túria. Les projeccions d'estiu es feien sobre la paret alta* [Fotografia], 1960, Arxiu del CEL. Cedit per la família de la Sra. Sagrario Marco.
- Fig. 22: *Sra. Antonia Montesinos Muñoz amb els seus fills, Paco i María* [Fotografia]. Arxiu del CEL. Cedit per la família del Sr. Juan Peris Gimeno.
- Fig. 23: *Part posterior de la masia* [Fotografia]. (2021). Arxiu del CEL.
- Fig. 24: *El deteriorament en la façana principal ha estat evidentels últims anys* [Fotografia]. 2021. Arxiu del CEL.
- Fig. 25: Institut Cartogràfic Valencià. (2022i). Maset del Roig [39.5749, -0.53028] [l'Eliana] [Ortofoto]. 1:1000. *Ortofoto de la Comunitat Valenciana en RGB i 25 cm de resolució*: València. Generalitat. Recuperat de <https://visor.gva.es/visor/index.html?zoomXY=712114.68,4383490.3,25830,19&capasids=Hibrido>
- Fig. 26: *Aspecte de la masia poc abans de desaparèixer completament.* [Fotografia]. (2024). Arxiu del CEL.